

Пут одрицања и пут потврђивања*

Пут апофатике¹ и пут катафатике²

Бог се у откривењу спознаје као у личном општењу. Откривење је увјек откривење некое; оно се састоји из сусрета који образују историју. Зато Откривење у својој пуноћи и јесте историја, историјска реалност од стварања свијета до парусије (другог доласка Христовог).

На тај начин, Откривење је "теокосмички" однос који и нас обухвата. Ми не само да не можемо спознати Бога изван Откривења, него не можемо ни судити о Откривењу "објективно" тј. споља. Откривење не зна за "вањско" (спољашње); оно је однос између Бога и свијета, унутар кога се – хтјели ми то или не – налазимо.

Но у иманентности Откривења Бог се потврђује као трансцедентан створеноме. Ако трансцедентно одредимо као оно што измиче из сфере нашег сазнања и нашег опита, онда треба рећи да Бог не само да не припада овоме свијету, него је трансцедентан и самоме Своме Откривењу.

Бог је иманентан и трансцедентан истовремено: иманентност и трансцедентност се узајамно претпостављају. Чиста трансцедентност је немогућа; ако схватимо Бога као трансцедентан узрок васељене, значи да Он није сасвим трансцедентан, јер сам појам узрока претпоставља појам послједице. У дијалектици Откривења иманентност нам допушта да именујемо трансце-

дентно. Но не би било ни иманентности, ако трансцендентност не би у својим дубинама била недоступна.

Ето због чега ми не можемо појмити Бога у Њему Самом, у Његовој суштини, у Његовој скривеној тајни. Покушаји да појмимо Бога у Њему Самом низводе нас у молчаније, зато што ни мисао ни ријечи не могу да смјесте бесконачно у појмове, који, одређују нешто, истовремено га и ограничавају. бог тога су грчки оци, у спознању Бога, пошли *у њим одрицања*.

Пут одрицања, апофатике, тежи познању Бога не у ономе што Он јесте (тј. не у сагласности са нашим тварним опитом), већ у ономе што Он није (не-јесте). Тај пут се састоји из поступних одрицања. Овим начином су се исто тако користили неоплатонци и хиндуизам, јер се он неминовно појављује пред сваком мишљу која се устремљује ка Богу, која се ка Њему узноси. Тај пут је код Плотина достигао свој крајњи домет, када философија сама себе усмрћује, а философ се преобраћа у мистика. По изван хришћанства овај пут доводи једино до обезличења Бога, и до обезличења човјека који Га тражи. Због тога овакво трагање од богословља дијели бездан, чак и онда када нам се чини да богословље иде стопама Плотина. Заиста, такви богослови, као св. Григорије Писки или псевдо-Дионисије Ареопагит (у свом дјелу "Мистичко богословље"), виде у апофатици не само Откривење, него тек његово смјестиште: тако они долазе до личног присуства скривеног Бога. Пут одрицања се не растаче код њих у некакво ништавило гдје се губе и субјект и објект; личност човјекова се не растаче, него достиже до тога да предстоји лицем к Лицу Божијем, сједињена с Њим по благодати, а без мијешања.

Апофатика са састоји у одрицању свега онога што Бог *није* (не-јест): у почетку се одстрањује све тварно, чак космичка слава звезданих небеса, чак и умопостижни, духовни свијет небеса ангелских. Затим се искључују сами узвишени атрибути – благод, љубав, мудрост. На крају се чак искључује и само биће (битије). Бог није било шта од тога; у самој Својој природи Он је непознатив. Он "није" (не-јесте). Но (у томе је сав парадокс хришћанства) Он је тај Бог, Којему ја говорим "Ти", Који ме призива, Који открива Себе, Личног, Живог. У литургији Св. Јована Златоуста пред "Оче наш" ми се молимо: "И удостој нас, Владико, да смјело и неосуђено смијемо призивати Тебе небескога Бога Оца и говорити: Оче наш". У грчком оригиналу стоји дословно: "Тебе ερωοατοу θεον (Бога Наднебескога – Којега је немогуће именовати, Бога апофатичног), – Тебе називати Оцем

и Тебе смјети призивати". Молимо се за то, да бисмо имали смјелост и једноставност да говоримо Богу "Ти".

Тако се упоредо с путем негативним открива *иуш иозиишвици*, пут "катафатички". Бог скривени, који пребива иза свега онога што Њега открива, јесте исто тако онај Бог, који себе открива. Он је мудрост, љубав, благод. Међутим, Његова природа у Својим дубинама остаје непознатива, и управо због тога Он Себе открива. Стално сјећање на апофатички пут, треба да очисти наше појмове и да им се дозволи да се затворе у своја ограничена значења. Коначно, Бог је mudar, но не у баналном смислу мудрости трговаца или филозофа. Његова премудрост није унутрашња неопходност Његове природе. Највише имена изражавају Божанску суштину, али је та имена, па чак ни име "љубав", не исцрпљују. То су атрибути, својства, којима Божанство открива Себе, по притом Његов сакривени извор, извор, Његова природа, никада се не може исцрпити (истоштити), не може се пред нашим очима објективирати. Наши очишћени појмови приближавају нас Богу, и чак нам божанска имена на неки начин дозвољавају да учемо у Њега, но ми никада не можемо досегнути Његову суштину, иначе би Он био одређен Својим Својствима; а Бог ничим није одређен, и управо због тога је Он личан.

Свети Григорије Ниски у том смислу тумачи "Пјесму над Пјесмама", у којој он види мистичан брак душе (и Цркве) са Богом. Невјеста, устремљена ка женику – то је душа, која иште својега Бога. Возљубени се појављује и измиче – исто тако и Бог: што Га душа више познаје, тим више јој Он измиче, и тим више Га она љуби. Што је више Бог насићује Својим присуством, тим више открива она Његову трансцедентност. Тако се душа испуњава божанским присуством, али се и све више погружава у неисцрпну, никад достижну суштину. Та трка постаје бесконачна, и у том бесконачном отварању душе, у којем се љубав непрестано испуњује и обнавља, у тим "почецима почетака" Св. Григорије и види хришћанско схватање блаженства. Ако би човјек знао саму природу Божју, он би био Бог. Сједињење твари с Творцем, јесте тај бесконачни лет, у којем – што је душа више испуњена, тим блаженије она осјећа то растојање између ње и божанске суштине; растојање које се непрестано скраћује и увјек је бесконачно, које љубав чини могућном и изазива је. Бог нас призива, и ми смо обухваћени тим зовом, који Њега истовремено и открива и сакрива, и ми Га не можемо друкчије

досегнути, него управо и једино у тој повезаности с Њим. А да би та веза постојала, Бог мора увјек својој суштини остати недостижан за нас.

Већ у Старом Завјету се налази тај негативни моменат. То је слика мрака, коју тако често употребљавају хришћански мистици: "мрак начини покровом својим" (Пс. 17). И Соломон у својој молитви при освећењу храма (Књига Царства) говори Богу: "Ти који си пожеллио да обитаваш у мраку". Присјетимо се такође и мрака на Синајској гори.

Опитно познање ове трансцедентности, својствено је мистичком животу хришћанина: "Чак када сам ја сједињен с Тобом – говори преп. Макарије, – чак када ми изгледа, да се ја више од Тебе не разликујем, ја знам да си Ти Господ а ја слуга". То већ није неизрециво сливање плотиновске екстазе, него лични однос, који нипошто не умањује Апсолут, већ Га открива као "Друкчијег", тј. увјек новог, непресушног. То је однос између личности Бога, која је по самој својој природи недостижна (идеја суштине овдје не поставља границу за љубав, напротив, она указује на логичну немогућност некаквог "достизања границе", што би ограничавало Бога и тако би Га испразнило (истошало), и личности човјека; човјека који чак и у самој својој немоћи остаје личност, која у сједињењу не ишчезава, него се преображава и остаје, или тачније, постаје пуновриједна личност. Иначе више не би било "religio" тј. везе, односа.

Због тога источник истине хришћанског богословља јесте исповједање Оваплоћеног Сина Божијег. У оваплоћењу једно Лице, стварно сједињује у Себи неспознативу, трансцедентну Божанску природу са човјечанском природом. Сједињење двије природе у Христу, јесте сједињење природе Над–небесне и – чак до гроба, чак до ада – природе земаљске. У Христу се раскрива оно што је непојмљиво и даје нам се могућност да говоримо о Богу, тј. да "Бого–словимо". У томе се заправо и састоји сва тајна: Човјек је у стању видјети (и он види) Бога у Христу, човјек је у стању видјети (и он види) сијање Божанске природе у Христу. То без мијешања сједињење божанског и човјечанског у једном лицу, искључује сваку могућност метафизичког, које не зна за Тројицу и у безличном нестajuћег расуђивања: управо обрнуто, ово сједињење довршава откривење и одређује га као сусрет и приопштење.

Тако је грчка мисао истовремено открила и сакрила пут хришћанском учењу. Она га је открила, прославивши Логоса и не-

бесну љепоту ако не самога Бога, онда у сваком случају Божанскога. Она је сакрила тај пут, поучивши мудраца да се спасе бјекством. Многи су "мрачном" хришћанском учењу супротстављали "радост живота" античког свијета. Но чинити такво супротстављање значи заборавити трагични смисао судбине у грчком позоришту, заборавити неодмјерени аскетизам Платона, који је ставио знак једнакости између тијела и гроба (σῶμα – σῆμα/сома - сима), и онај дуализам који је Платон поставио међу чулним и духовним, да би обесцјенио чулно као пуки одраз духовнога и побудио на бјекство од њега. Античка мисао је у одређеном смислу припремила, не само хришћанско учење, у којем је она саму себе превазишла, но више или мање, груби дуализам гностичких система и манихејства, гдје она грчевито устаје против Христа.

Оно што недостаје тој мисли, што за њу истовремено остаје могућност остварења и камен спотицања, јесте реалност Оваплоћења. Блажени Августин, присјећајући се младости, даје изврсно упоређење јелинизма и хришћанства. "Тамо сам прочитао, – говори он присјећајући се свог открића Енеада, – да је у почетку био Логос (он налази Јована Богослова код Плотина), и прочитао сам да душа човјекова свједочи о свјетлости, но да она сама није свјетлост...Но нисам нашао то, да је Логос дошао у тај свијет, и да га свијет није примио. Ја нисам нашао то да је Логос постао плот (тијело). Ја сам нашао, да Син може бити раван Оцу, но нисам нашао, да је Он сам унизио Себе, смирио Себе до смрти на крсту...И да је Бог Отац даровао Њему име Исус".

Но то име и јесте почетак сваког богословља.

Са руског превео Саво Денда
Рецензија превода, Родољуб Лазић

* Из "Богословские труды", VIII сборник, Москва 1972, стр. 133-136

1. Грчка именица "анофасис" значи одрицање, негацију, а од ње изведен придјев "апофатикос" значи: одречан, негативан. Апофатика нам показује пут којим се не може исцрпети а ни исказати, Тајна Божјег Бића; јер је Бог изнад мисли, ријечи, појмова па и изнад самог бића и битисања. Апофатика нам показује разлику између Божје суштине и Божје енергије. (прим. прев.)

2. Грчка ријеч "катафасис" значи потврђивање, а од ње изведени придјев "катафатикос" значи: потврдан. Катафатика нам показује пут којим се долази до сазнања Бога у ономе Што Он јесте, тј. у ономе што можемо сазнати преко Божјих енергија, којим нам Бог открива Себе. Ипак у Својој суштини, Бог увјек остаје несазнајан. (прим. прев.)